

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Експертної комісії

**Українського інституту
національної пам'яті**

**з питань визначення належності
об'єктів**

**до символіки російської
імперської політики**

Віктор

БРЕХУНЕНКО

29.11. 2023 р.

**Фаховий висновок щодо належності
назви міста Олександрія Кіровоградської області
до символіки російської імперської політики**

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та

інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, у тому числі в медіа, у літературних та мистецьких творах, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру;

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, назви населених пунктів, яким присвоєні імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях Російської імперії, територіальних утворень, адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі невизнаних, що створювалися під час реалізації російської імперської політики на окупованих, анексованих чи в інший спосіб зайнятих Російською імперією територіях, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури), працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів; які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); назви подій, пов'язаних із реалізацією російської імперської політики, назви російських міст та інших географічних, історичних та культурних об'єктів Російської Федерації, що не пов'язані безпосередньо із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури або з культурою поневолених народів Російської Федерації.

Предмет експертизи: відповідність назви міста *Олександрія* Кіровоградської області вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (далі – Закон).

Топонім *Олександрія* не є первісною назвою населеного пункту Кіровоградської області, який нині має цю назву.

Першим зафіксованим у введених до наукового обігу джерелах населеним пунктом на місці сучасного міста *Олександрії* Кіровоградської області було козацьке поселення *Усиківка* (*Усівка*), відоме з першої половини XVIII ст. У відомих

на сьогодні джерелах перша згадка про *Олександрію* у формі *Олександрійськ* (рос. *Александрийск*) міститься в повідомленні Катеринославського намісницького правління до Слов'янської духовної консисторії про перейменування поселень (здебільшого козацьких) від 19 жовтня 1784 р. У документі зазначено: «Олександрійськ із шанця Усиківського» (*Інститут рукописів НБУ ім. В.І. Вернадського. Ф. V. Спр. 473. Арк. 39*). 8 грудня 1784 р. Слов'янська духовна консисторія, повідомляючи Новомосковське духовне правління про поселення, які отримали статус міста, згадує «Олександрійськ із шанця Усиківського», а також уживає і назву *Олександрія*: «А нині в портовому місті Таганрозі, Павлограді, Херсоні, Новомиргороді, Єлисаветграді та Олександрії ... створені громадські місця...» (Яворницький Д.І. До історії Степової України. Дніпропетровське, 1929. С. 142-156). Після доповіді генерал-губернатора Катеринославського намісництва князя Платона Зубова Катерині II у 1795 р. повітовий центр було перенесено з *Олександрії* до містечка Крилова. Відтоді *Олександрією* став Крилів. П. Зубов обґрунтовував необхідність перенесення центру повіту незручністю географічного розташування *Олександрії* (*Усиківки*): непривабливе для купців і поселення дворян, місто з огляду на це не мало потенціалу для подальшого розвитку. Тогочасну *Олександрію* (*Усиківку*) генерал-губернатор описував так: «У ньому є різночинських і поселянських будинків, зведених переважно з лози, не більше ніж до 60-ти, церква одна мала, дуже стара, купців шість та військових поселенців 383 душі, але купці, не маючи від промислів в цьому місті прибутків, вимушені торгувати в других містах і поселеннях» (Російський державний архів давніх актів. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Част. I. Арк.103 зв.-104). Імператорським указом Олександра I від 21 серпня 1806 р. центр Олександрійського повіту повертають в *Усиківку*, яку знову перейменовують на *Олександрію* (Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. т. XXIX, № 22248. С. 696).

Таким чином, назва міста *Олександрія* є втіленням російської колоніальної політики. Заміна первісного топоніма *Усиківка* на *Олександрія* була ланкою загальної стратегії, спрямованої на викорінення української топонімії та впровадження загальноімперської системи назв для географічних об'єктів із метою:

а) формування єдиного імперського простору;

б) символічного маркування (символічної приватизації) української території та її подання надалі як нібито питомо своєї;

в) винародовлення українського населення шляхом зросійщення;

г) знищення українства як окремого складника людської цивілізації.

Ліквідація питомо українських історичних назв та насадження відповідних імперських маркерів призвела до появи топонімів *Катеринослав, Єлисаветград, Олександрія, Павлоград, Константиноград, Олександрівськ, Новомосковськ, Новоросійськ, Новоград-Волинський* та ін.

Показово, що в умовах широкомасштабного російського вторгнення окупанти на тимчасово захоплених українських територіях почали змінювати назви українських населених пунктів. Зокрема, на тимчасово окупованій частині Донеччини смт *Нікольське* «перейменували» на *Володарское* (<https://portal.lviv.ua/news/2022/05/05/na-okupovanij-donechchyni-rosiiany-povertaiut-stari-nazvy-selyshcham>), на честь В. Володарського (псевдонім, справжнє ім'я - Мойсей Гольдштейн) (1891-1918) - учасника Жовтневого перевороту 1917 року, більшовицького комісара друку, пропаганди та агітації.

З огляду на викладене вище **назва міста *Олександрія Кіровоградської області* як така, що пов'язана з реалізацією російської колоніальної політики, відповідно до підпункту «е» пункту 4 частини першої статті 2 Закону, *належить до символіки російської імперської політики.***

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БАЧИНСЬКА Олена Анатоліївна

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович

ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна
ГРЕЧИЛО Андрій Богданович
НАУМОВ Сергій Олександрович
РУБЛЬОВ Олександр Сергійович
СОКИРКО Олексій Григорович
СКРИПНИК Анатолій Юрійович